

stór hluti er vegna 1. vals, 2. vals o.s.frv. Ekki síst væri áhugavert að vita hvert var síðasta val sem einhverju máli skipti.⁸

- *Aðferðin er hlutfallsaðferð.* Skiptist kjósendur í einhverjar fylkingar fær hver þeirra hlutfallslega rétta tölu fulltrúa. Taka má sem dæmi Vestfirði. 6 frambjóðendur eru skráðir með búsetu á Ísafirði. Kjósendur á Vestfjörðum eru ekki fjarri því að vera 4% af heildinni og ættu því að réttu lagi að geta ráðið vali á einum fulltrúa. Ef íbúar þar hefðu raðað þessum 6 frambjóðendum einhvern veginn í sex efstu vallínurnar (ekki endilega allir eins) hefði einn þeirra náð kjöri. Það gerðist ekki þar sem kjósendur hafa horft til frambjóðenda vítt og breitt vitandi að þetta var landskjör, ekki kjördæmiskjör.
- *Hægt er að kjósa eftir sannfæringu.* Það er, eins þegar hefur verið sagt, ástæðulaust að kjósa öðruvísi en hugurinn girnist. Raða má frambjóðanda efst þótt honum sé ekki spáð kjöri, eða veðja á einn vinsælan. Atkvæðið fer ekki í súginn.
- *Kjóсандinn tekur ekki áhættu við að auka við röðun sína.* Það rýrir aldrei hlut frambjóðanda sem kominn er á valla lista hjá kjósenda að öðrum sé raðað honum neðar.
- *Það er erfitt að beita brögðum.* Öndvert við það sem gildir um flestar aðrar aðferðir er næsta útilokað að beita brögðum, þ.e. skipuleggja kosningu þannig að það komi tilteknum frambjóðanda vel en öðrum illa. Unnt er að búa til dæmi þar að lútandi, en það þyrfti ofurframsýni í úrslitin til að slík brögð skiluðu tilætluðum árangri. Vopnin gætu hæglega snúist í höndum þeirra sem vildu hafa áhrif á val frambjóðenda með slíkum brellum.⁹

STV-aðferðin hefur sína galla eins og allar aðrar kosningaraðferðir. Til eru ýmsar stærðfræðisetningar sem sýna að hin fullkomna aðferð verður aldrei fundin og að jafnaði kalla rökréttar og sanngjarnar uppgjörsaðferðir á flóknari aðferðir en ella. Hin fræga setning Kenneths Arrows um þetta hefur þegar verið nefnd.

Ágallar á STV-aðferðinni eru m.a. þessar:

- *Aðferðin kann að þykja flókin.* Hvað er flókið og hvað einfalt er afstætt er þó háð stað og stund. Regla d'Hondts, sú regla sem lengst af hefur verið notuð hér á landi við úthlutun þingsæta í einstökum kjördæmum eða við útdelingu sæta í sveitarstjórnnum, þótti flókin þegar hún var fyrst til umræðu á Alþingi fyrir rúmri öld. Þingmenn og þingnefndir útbjuggu sýnidæmi og fengu í fleiri tilfellum en færri ranga niðurstöðu. Fullyrt skal að STV-aðferðin, eða réttara sagt grunnhugsun hennar, er ekki flókin, þótt sjálf reikningslega útfærslan geti virst margbrotin ekki síst þegar frambjóðendur eru 522 að tölu. Þessu er öfugt farið með reglu d'Hondts. Það er auðvelt að skýra út hvernig á að reikna þótt það hafi vafist fyrir þingmönnum fyrir rúmri öld. En mjög fáir skilja grunnhugsunina að baki d'Hondts-reglu. Hvor er þá flóknari? Það sem gerir STV-aðferðina „flókna“ er fyrst og fremst að henni er ruglað

⁸ Í ljósi þess hve stjórnlagabingskosningin er lærdómsrík og sérstæð á heimsvísu verður að hvetja landskjörstjórn til að leyfa aðgang að frumgögnum um kosninguna til að unnt sé að kanna atriði sem þetta.

⁹ Heimfrægt dæmi um hvernig unnt var að misnota ágalla á kosningarkerfi er að finna í kosningunum til þýska sambandsþingsins árið 2005. Það mál kom fyrir stjórnlagadómstól Þýskalands sem úrskurðaði kosningarkerfið brjóta í bág við stjórnarskrá landsins; sjá <http://www.landskjoer.is/media/frettir/StjornlagadomstollVefur2010.pdf>.

saman við aðrar aðferðir, einkum prófkjörsaðferðina svonefndu. Úr slíkum ruglingi getur orðið afleiddur misskilningur.

- *Aðferðin er ekki einhalla.* Hér er átt við það að búa má til dæmi þess efnis að frambjóðandi missi af kjöri við að fá of mörg atkvæði. Þetta er krankleiki sem hrjáir margar kosningaraðferðir. Úthlutun jöfnunarsæta í Alþingiskosningum hefur lengst af verið með þessum skavanka, alla vega sú aðferðin sem nú er notuð. Aftur á móti eru afar fá dæmi þessa úr raunverulegum kosningarúrslitum þar sem STV-aðferðinni hefur verið beitt. Og, eins og fyrr segir, er nær útilokað að spila á þennan eiginleika. Þetta er því fremur fræðilegur en raunverulegur vankantur.¹⁰

Hvað hefð mátt gera betur?

Auðvelt er að gagnrýna og vera vitur eftir á en vitaskuld hefði margt mátt gera betur í aðdraganda og undirbúningi kosningarinnar til stjórnlagabings enda var tíminn afar naumur. Skal nú drepíð á ýmislegt sem kemur upp í hugann sem mætti þá hafa í huga næst þegar á móta kosning fer fram eða STV-aðferðinni verður beitt aftur:

- Ýmis ákvæði laganna
  - *Framboð.* Flestir virðast sammála um að það var full auðvelt að bjóða sig fram til stjórnlagabingsins. Úrslit kosningarinnar sýnir að einungis 118 af frambjóðendum 522 fengu fleiri atkvæði að 1. vali en nemur 5% af sætishlut. Þegar upp er staðið og atkvæði hafa verið tilfærð náðu samt aðeins 179 þessu marki. Til samanburðar má benda á að sá sem síðastur náði kjöri hafði þá hlotið 1.996 atkvæði eða sem svarar til 63% af sætishlut. Til þess að komast í framboð dugðu meðmæli 30 kjósenda, en að vísu þurfti tvo votta að hverri undirskrift, en það gátu allt verið sömu vottarnir. Ýmsar hugmyndir voru uppi við undirbúning frumvarpsins um strangari skilyrði. Auk þess að hafa meðmælendur fleiri var rætt um strangari formkröfur eins og að meðmælendur þyrftu að mæta hjá sýslumanni til að skrifa undir meðmælin, eða að nöfn meðmælenda yrði birt opinberan hátt, a.m.k. á rafrænan hátt. Jafnframt voru hugmyndir um vísu landfræðilega dreifingu meðmælenda. Þá hefur eftir kosninguna komið fram athyglisverð hugmynd um að fyrirfram væri tekið fram hve margir kæmust í framboð, t.d. aðeins eitt hundrað. Þeir fengju að taka þátt í kosningunni sem flest hefðu meðmælin. Hugsanlegt væri að setja hámark þannig að þrátt fyrir fjöldatakmörkunina kæmust allir í framboð sem hefðu náð tiltekinni hárrí meðmælendatölu, t.d. einu þúsundi.¹¹
  - *Auðkennistödur.* Sjálf nafngiftin er fráhrindandi og gefur ekki tengslin við frambjóðendur til kynna. Skárri hefði verið að kalla þetta „framboðstölu“.
  - *Fjöldi raðaðra.* Lögin kveða á um að raða megi allt að 25 frambjóðendum. Að baki mun hafa legið sú hugsun að þessi tala ætti að vera jöfn grunntölu fulltrúa á þinginu. Þetta er byggt á misskilningi. Þessar tvær tölur hafa ekkert hvor með aðra að gera í STV-aðferðinni. Til þess að tryggja ætti að vera að allir þeir, sem kjöri ná, fari inn á fullum sætishlut þyrftu kjósendur að raða öllum 522 frambjóðendum. Slíkt er vitaskuld óframkvæmanlegt. Þvert á móti ætti ekki að ætlast til að svo mörgum sem 25 sé raðað. Í fyrri gerðum frumvarpa um stjórnlagabing var kveðið á um að merkja skyldi við 8 frambjóðendur. Sálfraeðingar segja það hámark þess

¹⁰ Um kosti og galla STV-aðferðarinnar hefur Stefán Ingi Valdimarsson stærðfræðingur og sérfræðingur á Raunvísindastofnun skrifað á Vísindavefinn, sjá <http://visindavefur.is/svar.php?id=57785>.

¹¹ Þessi hugmynd kom fram í grein eftir Paul Nikolov í Grapevine, tölublaði 18/2010.

sem fólk ræður við að raða af einhverju viti. Að auki er ólíklegt að röðun umfram svo sem 10-12 skipti nokkru máli um úthlutun sætanna, en gögn sem myndu gera kleift að meta það hafa því miður ekki verið birt.

- *Gerð kjörseðils.* Með hliðsjón af fjölda frambjóðenda var, eins og fyrr segir, óhjákvæmilegt að hafa e.k. auðkennistölar sem staðgengil fyrir nöfn á frambjóðendum. Af þessum sökum var farin sú leið að hafa sjálfan kjörseðilinn einfaldan með 25 vallinum fyrir auðkennistölar þeirra frambjóðenda sem kjósendur kusu að forgangsraða. Á hinn bóginn gaf þetta tækifæri til að leggja aukna áherslu á það að vallínurnar eru ekki allar af sama toga. Það hefði átt að aukenna þá efstu sérstaklega og kalla hana aðalvallínu og línurnar þar á eftir varavallínur, eins og sýnt er á 2. mynd. Þetta hefði gert kjósendum auðveldara að skilja hvernig kerfið virkar.
  - *Meinbugir á vallinum.* Lögin kveða á um að röðun á kjörseðli stöðvist við fyrstu meinbugi á útfyllingu vallína. Þessir meinbugir geta verið af þrennu tagi: Auð lína, lína með auðkennistölu sem hefur þegar verið notuð ofar eða tala sem er ekki auðkennistala neins frambjóðanda. Ekki verður séð hví ekki mátti hlaupa yfir slíka gallaða vallínu og láta þá næstu taka sæti hennar. Við þetta hefði fækkað þeim atkvæðum sem nýttust ekki. Enn á ný skortir gögn sem gera kleift að meta hve miklu hefði munað.
  - *Nákvæmni.* Lögin kveða á um að útreikningar skuli gerðir með 5 aukastöfum. Að skaðlausu hefði þessi nákvæmni mátt vera eitthvað meiri, t.d. 10 aukastafir. Erlendar athuganir á nákvæmni sýna þó að frá og með 5 aukastöfum hefur nákvæmnin sjaldnast áhrif á það hverjir ná kjöri.
- **Kynning**
    - *Af opinberri hálfu.* Undirbúningstími undir þessa kosningu var af skorum skammti. Starfslíð sem að undirbúningnum vann var fátt. Af þessu tvennu leiddi að kynningin á frambjóðendum var af vanefnum gerð. E.t.v. voru skýringar á kosningaraðferðinni of flóknar. Ekki var nóg áhersla lögð á grunnatriðin, einfaldlega það að kjósendinn fer aðeins með eitt atkvæði sem gagnast fyrst þeim sem settur er í aðalvallínu.
    - *Af hálfu fjölmiðla.* Bæði er hægt að gagnrýna fjölmiðla og hrósa þeim. Þeir áttu vissulega erfitt um vik að gera hinum mikla fjölda kjósenda skil. En þeir hefðu mátt vekja meiri athygli á málefninu (endursmíð stjórnarskrárinnar), á stjórnlagabæingum og á sjálfri kosningunni auk talningaraðferðarinnar.

Svör við ýmissi gagnrýni

Í aðdraganda og kjölfar kosningarinnar hafa verið dregnar upp ýmsar myndir af STV-aðferðinni í fjölmiðlum og í netheimum. Margt, ef ekki flest, af þessu eru rangfærslur eða í besta falli misskilningur. Skal nú nokkru af þessu gerð skil og er þá einkum stuðst við það sem birst hefur á prenti.

- *Kosningaraðferðin er sögð íslenskur sérvitringsháttur og hrákasmíð.* Þessi fullyrðing hefur heyrt í ýmsum útgáfum. Ónefndur ritstjóri Morgunblaðsins telur í svokölluðu Reykjavíkurbréfi blaðsins á aðfangadag jóla einhverja tvo frambjóðendur hafa „[samið] kerfið“.¹² Orðrétt segir í Reykjavíkurbréfi Morgunblaðsins 24. desember 2010: „Og til þess að

¹² Sama er uppi á teningnum hjá Guðna Ágústssyni, fyrrv. alþm. og fyrrv. ráðherra, í grein í Morgunblaðinu 3. febrúar 2011 en þar segir hann m.a. „þegar tæknimeistarar höfðu komið andananum eða reiknireglunum í heilanna á

kjósa til slíkrar ráðstefnu¹³ skyldi nota kosningaraðferðir sem ekki nokkrir menn skildu nema þá helst þeir tveir sem sömdu kerfið og höfðu síðan geð í sér og siðferðisstyrk til að bjóða sig fram.“ Höfundar STV-aðferðarinnar eru almennt taldir tveir. Talan er rétt hjá ritstjóranum. Höfundarnir tveir voru Engendingurinn Thomas Hare og Daninn Carl Andræ, báðir uppi á 19. öld og hafa því vart boðið sig fram til stjórnlagabingsins hér. STV-aðferðin er til í ýmsum gerðum en sú útfærslan sem notuð var hér er skosk, ekki íslensk. Útfærslan í stjórnlagabingskosningunni var svo til að öllu leyti sú sama og beitt var í sveitarstjórnarkosningum í Skotlandi 2007. Eini munurinn eru tæknileg atriði varðandi hlutkesti. Á hinn bóginn er það líklega íslensk uppfinning að yfirfæra upplýsingar um frambjóðendur yfir á handhægan kjörseðil með því að nota auðkenni fyrir frambjóðendur sem millilið. Það var að dómi allra sérfræðinga, innlendra sem erlendra, eina notahæfa leiðin í ljósi þess að frambjóðendur gátu orðið fjölmargir eins og reyndin varð. Sá sem kom fyrstur með þessa snjöllu hugmynd bauð sig heldur ekki fram, hann var látinn áður en auglýst var eftir framboðum.¹⁴

- *STV-aðferðin er ekki einhalla.* Með þessu er átt við það að í vissum tilvikum getur frambjóðandi grætt á því að fylgi hans minnki og öfugt, tapað á því að það aukist eins og þegar hefur verið nefnt. Gerð er grein fyrir þessum skavanka í fylgiskjali VII með frumvörpum þeim um persónukjör sem lögð voru fram á 138. löggjafarþingi haustið 2009 og er ekki ástæða til að fjölýrða um það nánar hér; sjá <http://www.althingi.is/altext/138/s/0108.html>.
- *Aðeins þeir sem ná fullum sætishlut eru taldir rétt kjörnir.* Vigdís Hauksdóttir, alþingismaður hefur fullyrt þetta í ræðustól á Alþingi og fyrir allsherjarnefnd og að auki í viðræðum við fjölmiðla. Óðinn Sigurþórsson hefur kært úthlutun sæta til stjórnlagabingsins til Hæstaréttar m.a. á sömu rökum. Málflutningurinn byggir á því að horfa einungis á töluliði 5., 6. og 7. í 1. mgr. 14. gr. laga um þingið en í þeirri mgr. er kveðið á um úthlutunina. Lagagreininni er lýst í 2. fylgiskjali og umræddir töluliðir eru þar tilgreindir undir fyrirsögnunum *úthlutun sæta* (5. liður), *færsla umframatkvæða* (6. liður) og *útilokun* (7. liður). Þar er vissulega sagt að í fyrstu skuli einungis úthluta sætum til þeirra sem hafa strax að 1. vali hlotið fylgi yfir sætishlut. Úthlutunarferlinu er síðan haldið áfram í samræmi við 6. og 7. lið. Að lokum kemur að því að lengra verður ekki gengið, að búið er að útiloka alla frambjóðendur aðra en þá sem svara til ómannaðra sæta. Þá tekur við ákvæðið um *lok úthlutunar* (8. tölul.). Þar er skýrt tekið fram að nú skal ljúka úthlutun til þeirra frambjóðenda sem eftir sitja hvort sem þeirra hafa náð sætishlut eða ekki.
- *Í hvað röð seðlar eru taldir skiptir engu máli.* Þegar umframatkvæði þeirra sem kjöri ná eru færð er oft talað um að „kúfurinn“ sé færður. Í árdaga STV-aðferðarinnar var það bókstaflega gert þannig. Þeir atkvæðaseðlar sem síðast röðuðust í bunka og voru umfram sætishlut voru færðir til þeirra frambjóðenda sem tilgreindir voru sem annað val kjósenda á þessum seðlum einum. Þá skipti auðvitað máli í hvaða röð seðlar voru taldir. Reynt var að stokka

---

róbotanum, sem taldi atkvæðin á dularfullan hátt, brugðu þeir á það undarlega ráð að fara sjálfir í framboð, menn sem bjuggu yfir miklu leyndarmáli.“ Höfundur hlýtur að þurfa að þessara orða sinna betur skil.

13 Hér mun átt við stjórnlagabingið, sem er orð sem ritstjórnin leiðir ávallt hjá sér.

14 Hugmyndin kom frá Oddi Benediktssyni, prófessor, f. 5. júní 1937, d. 17. ágúst 2010. Örlögin höguðu því síðan svo að ein dætra hans bauð sig fram til stjórnlagabings – og náði kjöri.

seðlabunkana rækilega áður en fært var, en engu að síður var þá nokkuð undir hælinn lagt hverjir nutu góðs af færslunni. Sigurður F. Sigurðsson ritar grein í Morgunblaðið 24. nóv. s.l. undir fyrirsögninni *Furðuleg nýting atkvæða* þar sem hann áfelist það að svo verði talið í stjórnlagabingskosningunni sem þá var skammt fram undan. Eftir að unnt var að tölvuvæða talningu í STV-kosningum hefur almennt verið beitt nákvæmari aðferð en kúfsfærslu. Svo var gert í stjórnlagabingskosningunni. Í stað þess að færa hluta, t.d. þá tíund kjörseðla sem kunna að vera umfram sætishlut hjá frambjóðanda, er 1/10 hluti hvers einasta atkvæðis hans fluttur að ósk viðkomandi kjósenda. Eftir er þá skilið nákvæmlega það atkvæðamagn sem svarar til sætishlutarins.

- *STV-aðferðin hyglir ekki nýnasistum!* Einar Júlíusson ritaði 24. nóv. s.l. grein í Fréttablaðið undir fyrirsögninni *Er nokkur nýnasisti í framboði?* Þessi grein byggir á reginmisskilningi á þeirri kosningaraðferð sem beitt er við kosninguna til stjórnlagabings. Einar gengur út frá því að 100.000 kjósendur greiði atkvæði og velji á milli 500 frambjóðenda. Einn þeirra vill hann kalla nýsnasista og sá hljóti 4.000 atkvæði að 1. vali hjá fylgismönnum sínum. Atkvæði hinna 96.000 kjósenda skiptist handahófskennt á milli frambjóðendanna 499 og raðist einhvern vegin á seðla þeirra. Hver þessara 499 fái að meðaltali um 200 atkvæði að 1. vali. Þá segir Einar réttilega að nýnasistinn svonefndi muni ná kjöri. Það er rétt enda fær hann 1/25 af öllum greiddum atkvæðum að 1. vali. Vandfundinn er sú lýðræðislega kosningaraðferð sem myndi með réttu koma í veg fyrir það. Svo segir Einar „en aðrir ... detta út“ sem verður vart skilið á annan veg en að þeir nái ekki kjöri. Þetta er auðvitað kórvilla. Á þinginu skulu sitja 25 fulltrúar (að kynjajöfnunarsætunum slepptum). Það er því sama hvaða aðferð beitt yrði, 24 þessara munu að sjálfsögðu ná kjöri. Væri beitt einfaldri krossmerkingu væri það undir hælinn lagt hverjir þessir 24 væru og hver þeirra hefði aðeins um 200 atkvæði að baki sér. STV-aðferðin er með allt öðrum hætti. Með henni er lesið þannig úr vilja kjósenda samkvæmt forgangsröð þeirra að þeir 24 sem að lokum verða valdir, auk hins eina „vinsæla“, munu geta haft stuðning mun fleiri kjósenda, allt að 4.000 hver. Blaðgrein þessi er það myrk að ekki verður ráðið í hvað veldur þessum hrapalega misskilningi höfundar.
- *Hví voru ekki notaðar þróaðri útgáfur af STV-aðferðinni?* Sigurður Örn Jónsson spyr þessarar spurningar í grein sem Morgunblaðið birtir á kjördag, 27. nóvember s.l. Sigurður Örn bendir réttilega á galla á STV-aðferðinni í þeirri mynd hennar sem notuð var. Þar sem grein Sigurðar Arnar er grundaðri en skrif margra annarra verður ábendingum hans svarað allnákvæmlega. Sigurður Örn nefnir tvö dæmi í fyrri hluta greinar sinnar. Annars vegar segir hann: „a) Ef allir kjósendur, án undantekninga, velja sömu frambjóðendur í sæti [átt er við vallínu] 2-25 í nákvæmlega sömu röð en velja þann efsta af handahófi mun stjórnlagabingið skipað frambjóðendum af handahófi. Þeir sem völdust af handahófi í sæti [línu] 2-25 á hverjum atkvæðaseðli detta út í upphafi talningar og koma ekki til álita, hvorki í hefðbundinni úthlutun [hér mun átt við sætin 25], né í úthlutunum viðbótarsæta [kynjajöfnunarsætin].“ Það er ekkert einkennilegt við úthlutun samkvæmt þessu dæmi. Það er fyrsta vallínan sem skiptir öllu máli. Hinar eru til vara. Ef allir velja í þann efsta af handahófi verður útkoman í samræmi við það. En hversu líklegt er að kjósendur myndu haga sér með þessum hætti? Það er hægt að gera allar kosningaraðferðir tortryggilegar með ýktum dæmum. Það er t.d. auðvelt að búa til dæmi um kosningarúrslit þess efnis að úthlutun þingsæta til Alþingis verði

undarleg á margan máta. Hin gagnrýni Sigurðar Arnar á STV-aðferðina er þannig: „b) Kjósendur sem setja þokklaga vinsæla frambjóðendur efst á sinn atkvæðaseðil eiga það á hættu að nöfnin fyrir neðan verði aldrei talin með, óháð því hvort þau atkvæði hefðu skipt máli á endanum. Kjósandi sem raðar hins vegar í öfugri röð miðað við væntar vinsældir frambjóðenda eykur vænt vægi atkvæðisins síns til muna á kostnað annarra kjósenda.“ Þetta dæmi er svo óljóst orðað að það er erfitt að sjá hvað höfundur hefur í huga, en sannleikskorn er í þessu. Til eru endurbættar gerðir af STV-aðferðinni sem taka að nokkru á þeim tveimur gagnrýnisatriðum sem fram koma í dæmunum a) og b). Allar byggja þær á síendurteknum útreikningi á sætishlut og jafnvel uppstokkun á færslu atkvæða. Verið var að innleiða STV-aðferðina í fyrsta sinn á Íslandi í umræddri kosningu og þótti hún sumum ókunnugleg og því flókin. Það hefði því verið að æra óstöðugan að nota enn flóknari gerðir aðferðarinnar.¹⁵ Eftir á að hyggja verður ekki séð að umræddir meinbugir á aðferðinni hafi haft nein úrslitaáhrif í þessari kosningu. Þó verður ekki fullyrt um það. Birt gögn um úrslitin duga ekki til að prófa megi að úthluta með þessum flóknari STV-gerðum.

- *Úthlutun sæta til kynjajöfnunar er gölluð.* Við úthlutun sætanna 25 á stjórnlagabíngið náðist sá jöfnuður milli kynjanna að bæði náðu 40% af fulltrúatölunni. Konur hlutu 10 sæti en karlar hin 15. Hefði þetta ekki gerst hefði átt að úthluta allt að 6 viðbótarsætum í því skyni að hlutfallið 40% næðist. Sem betur fer reyndi ekki á þetta ákvæði. Í fyrrgreindri Morgunblaðsgrein Sigurðar Arnar Jónssonar er ákvæðið um það hvernig þessum sætum skyldi úthlutað harðlega gagnrýnd – og það með réttu. Þetta ákvæði, bæði það að hafa yfirhöfuð slíka kynjajöfnunarsæti svo og aðferðin við úthlutunina, er hvort tveggja vafasamt. Hugmyndin um að viðhafa þessa kynjajöfnun kom undir lok frumvarpssmíðinnar og var þá gripið til einfaldrar úthlutunaraðferðar á þessum sætum. Betur grundaðri aðferð hefði kallað á allflókna endurreikninga og þótti ekki boðleg. Sem betur fer reyndi ekki á þetta ákvæði.

Dauðadómur yfir persónukjöri og því að hafa landið eitt kjördæmi?

Þessi fullyrðing hefur verið höfð uppi eftir kosninguna af einstaka þingmönnum, jafnvel fræðimönnum, en einkum í Morgunblaðinu. Er þá verið að huga að sveitarstjórnarkosningum eða Alþingiskosningum í þessu sambandi. Fullyrðingunni verður að andmæla og má jafnvel segja að hið öndverða hafi sannast í þessari stjórnlagabíngskosningu.

Víkjum fyrst að *persónukjöri*. Umræðan um þetta fer að vísu út um víðan völl þar sem orðið er notað í afar mismunandi merkingu. Hér verður staldrað við þrjár gerðir persónukjörs:

- *Einstaklingskjör.* Með þessu er átt við að aðeins einstaklingar, ekki listar, séu í framboði líkt og í stjórnlagabíngskosningunni. Vandinn sem þá getur komið upp tengist einkum því að tala frambjóðenda fari úr böndunum. Um þetta hefur þegar verið fjallað og um leið hvernig megi bregðast við með ýmsum hætti.

¹⁵ Það er gegnumgangandi í öllum kosningarfræðum að sjaldnast verður á það tvennt kosið að aðferð sé í senn einföld og gallalítil. Höfundur þessarar greinargerðir hefur af því reynslu að ekki gengur að bjóða löggjöfum upp á aðrar úthlutunaraðferðir en þar sem haldið er línulega áfram. Ekki er talið boðlegt að horfa um öxl og afturkalla úthlutun komi í ljós að betur færi á annari. Þó má sýna fræðilega að t.d. er unnt að úthluta jöfnunarsætum í Alþingiskosningum með mun fullkomnari hætti en gert er ef beita mætti endurreikningsaðferðum af þessu tagi.

- *Val þvert á lista.* Hér er átt við að boðnir séu fram listar með takmörkuðum fjölda frambjóðenda á hverjum lista. Kjósendur velji með beinum eða óbeinum hætti lista en jafnframt þá frambjóðendur af viðkomandi lista eða öðrum listum, sem þeir vilja að skipi sæti þau sem listarnir hljóta.
- *Persónuval innan lista.* Þessi gerð gengur skemmst. Allt er eins og í gerðinni hér á undan nema hvað einungis má velja frambjóðendur af þeim lista sem kosinn er. Jafnvel kann að vera að ekki séu allir frambjóðendur á hverjum lista í boði. Þetta er fyrirkomulagið í þeim stjórnarfrumvörpum sem lögðu voru fram á 137. og 138. löggjafarþingi.

Að hafa *landið eitt kjördæmi* í þingkosningum má líka túlka á ýmsan hátt. Á vissan hátt má segja að svo sé nú þegar en allt síðan 1987 hefur verið fullur jöfnuður milli þingflokka, þ.e. að þeir hafa hlotið þann þingstyrk hver sem svarar til atkvæða þeirra á landinu öllu. Það að skipta landinu upp í kjördæmi hefur því aðeins haft þann tilgang að láta flokkana skipta frambjóðendum sínum upp á lista, einn (eða fleiri) í hverju kjördæmi. Kjördæmaskiptingin hefur um leið umtalsverð áhrif á það hvernig þingmenn hvers flokk skiptast landshornanna á milli. Þetta hefur leitt til undarlegrar uppskiptingar þeirra sæta sem hver flokkur hefur fengið. Í heildina hafa þingmenn flokkanna komið í óeðlilegum mæli af landbyggðinni, sem er bein afleiðing ójafns vægis atkvæða. Þetta misvægi hefur bitnað mismikið á hverjum flokki. Sérstaklega hefur Framsóknarflokkurinn orðið að gjalda þessa í þeim skilningi að hann hefur hvergi nærri hlotið þann þingstyrk af Suðvesturhorninu sem hann ætti skilið, jafnvel þótt tekið sé tillit til ójafns vægis atkvæða.

Nú virðast skoðanir þjóðarinnar þróast í þá átt að ekki sé stætt lengur á því að mismuna fólki með mismunandi kosningarrétti, að það verði að jafna atkvæðavægið eins og frekast er kostur. Þetta kom glögglega fram á þjóðfundinum 6. nóvember s.l. og velflestir frambjóðendur til stjórnlagabings voru sama sinnis samkvæmt framboðskynningu þeirra. Einfaldasta leiðin til að ná fram fullri jöfnun atkvæðisréttar er að afnema skiptingu landsins í kjördæmi. Nú er sagt að stjórnlagabingskosningin hafi sýnt meinbugi á því að slengja landinu saman í eitt kjördæmi. Hlutfallslega fátt landbyggðarfólk hafi boðið sig fram, fáir kosið á landbyggðinni og hlutfallslega enn færri náð kjöri. Frambjóðendur af landsbyggðinni hafi ekki getað kynnt sig á landsvísu og kjósendur þar átt í erfiðleikum með að nálgast frambjóðendur.

Fyrst er því til að svara að þetta var þjóðkjör. Stjórnaskrá er fyrir allan landslýð óháð búsetu fólks. Frambjóðendur höfðu líka velflestir til allra landsmanna að svo miklu leyti sem þeir gátu komið sér á framfæri. Sé horft til þeirra 25 sem kosnir voru má hiklaust telja um einn tug eða svo til landþekktis fólks sem höfðu í jöfnum mæli til höfuðborgarsvæðisins og landsbyggðarinnar. Að öðru leyti er hæpið að draga of miklar ályktanir af stjórnlagabingskosningunni um það hvernig frambjóðendur og þingmenn myndu skiptast landfræðilega ef landið væri eitt kjördæmi í þingkosningum.

Óttist flokkarnir að halla myndi á landsbyggðina, sé landið eitt kjördæmi, geta þeir séð við því með því hvernig þeir ráða á (lands)lista sína. Vald flokkanna til þess að ráða hverjir hreppa sætin er þó takmarkað ef um leið er beitt persónukjöri í einhverri mynd.

Fullrytt hefur verið að stjórnlagabingskosningin sýni að persónukjör og landskjör til Alþingis, þ.e. landið eitt kjördæmi, sé dauðadæmt fyrirkomulag, eða geti a.m.k. ekki farið saman. Fyrst er því til að

svara að landskjör kallar á persónukjör a.m.k. innan lista. Kostir kjósenda væru mjög aðþrengdir ef hver flokkur býði aðeins upp á einn landslista með litlum eða engum möguleikum á því að umræða á listanum. Þá má segja að megnið af þingmönnum væri sjálfkjörið í þeim skilningi að vart væri tekist á um meira en svo sem fjórðung þingsæta, jafnvel minna. Strax þegar framboðslistar hefðu birst lægi í raun fyrir hverjir myndu skipa velflest sætin.

Hér skal fullyrt að landskjör og persónukjör eru síður en svo úr sögunni og má útfæra það á ýmsa vegu þannig að tekið sé tillit til þeirra sjónarmiða að ekki halli á landsbyggðafólk. Sé gengið það langt í persónukjör að það sé alfarið einstaklingskjör með engum listum þarf að setja undir þann leka að framboð verði allt of mörg eins og þegar hefur verið sagt. En hvernig má þá tryggja eðlilega hlutdeild landsbyggðarinnar í þingliðinu? Svárið er að notuð sé STV-aðferðin! Hún er hlutfallsleg. Hafi landbyggðarmenn döngun í sér til að bjóða sig fram og höfði frambjóðendur þeirra til kjósenda í sínu umhverfi fá þeir liðstyrk á þinginu í réttu hlutfalli. En það má ekki meta árangurinn með samanburði við einhverja fortíð eins og þegar Vestfirðingar einir hlutu 7 af 63 þingsætum sem var langt yfir kjósendatölu þeirra.

Þegar talað er fyrir persónukjör og landskjör virðast flestir gera ráð fyrir að flokkar starfi áfram og að þeir bjóði fram lista. Í samræmi við gildandi kosningalög þyrfti hver listi að hafa jafnmarga frambjóðendur og nemur tölu þingsæta – segjum áfram 63 – og varamannasæta, eða alls 126 nöfn. Miðað við að 6 flokkar byðu fram, sem er ekki fjarri meðaltali, væri frambjóðendafjöldinn býsna hár eða 756 að tölu. Ef leyft yrði persónuval þvert á lista væri þetta að öðru óbreyttu sá fjöldi frambjóðenda sem hver kjósenda stæði frammi fyrir, þ.e. gott betur en í stjórnlagabingskosningunni og þótti mönnum þá nóg um. Við þessu mætti sjá með ýmsu móti:

- Engin ástæða er að lögbjóða að listar skuli vera með jafn mörgum nöfnum og nemur tölu þingmanna og varaþingmanna. Það ætti að vera frjálst hvað margir eru á hverjum lista. Þó kynni að eiga að vera eitthver lágmarkstala á lista. T.d. mætti hugsa sér það tengt þeim þröskuldi sem væntanlega yrði áfram. Nú er slíkur þröskuldur 5% sem leiðir til þess að þingflokkur er aldrei minni en 3ja manna. Að teknu tilliti til varamanna ættu þá 6 að vera á lista hið minnsta.
- Í þeim stjórnarfrumvörpum sem legið hafa fyrir Alþingi um persónukjör er gert ráð fyrir að til persónukjörs sé séu aðeins helmingur frambjóðenda á hverjum lista. Hinn helmingurinn er þá aðeins efni í varamenn í besta falli og standa kjósendum ekki til boða í val í aðalsæti. Þessu mætti viðhalda og ganga jafnvel lengra og leyfa listunum sjálfum að velja þessa skiptingu. Þeir flokkar sem telja hag sínum og sinna kjósenda best borgið með uppstillingu byðu þá ekki upp á neitt persónukjör. Hinir sem vildu opna allar gáttir byðu alla 126 frambjóðendur fram til persónukjörs.

Með þessu tvennu er líklegt að tala frambjóðenda sem hver einstakur kjósandi hefði úr að velja væri orðinn mun minni eða etv. ekki nema 200 til 300 jafnvel þótt velja mætti þvert á lista. Í reynd væri valið þó þrengra þar sem flestir myndu einkum horfa til eins lista, lista síns flokks, og síðan velja örfáa frambjóðendur af öðrum listum. Það er því ekki ástæða til að óttast valfærni hjá kjósendum í persónuvali af landslistum.

Það er líka auðvelt að sjá við hinu áhyggjuefninu, því að staðbundin sjónarmið kjósenda fengju ekki að njóta sín. Ein lausn er fólgin í því að flokkarnir stilli upp mörgum listum hver, listum með frambjóðendum sem höfða sérstaklega til kjósenda hverjum á sínu landshorni ef því er að skipta. Þannig er þetta leyst í Hollandi en það fjölmenna land er að grunni til með landskosningu en staðbundnin framboð. Gildandi kosningalög hér heimila fleiri en einn lista hjá hverjum flokki í hverju kjördæmi og þannig er um hnúta búið að uppskipting á marga lista hefur engin áhrif á þá heildartölu sæta sem flokkurinn fær. Þessu mætti viðhalda. En er þá ekki verið að auka tölu frambjóðenda og þar með rugla kjósendur í ríminu með of miklu vali? Nei, því hver þessara sérlista ætti að vera með að sama skapi fáum nöfnum. Þeir kjósendur sem vilja velja menn af staðbundnum listum standa því síður en svo frammi fyrir fleiri nöfnum fyrir vikið.

Hitt er síðan annað mál að það að landið sé eitt kjördæmi hefur hugmyndafræðilegar forsendur og um leið afleiðingar sem eru þær að þingmenn hugsi í auknum mæli um hag allrar þjóðarinnar óháð búsetu. Sé talin þörf á að kjósa frambjóðendur eftir einhverri flokkun þeirra þarf hún ekki að vera landfræðileg. Hún gæti allt eins verið á efnislegum grunni. T.d. að flokkar byðu fram nokkra lista, einn sem beindi sjónum einkum að atvinnumálum, annan sem hugaði að velferðarmálum o.s.frv.

Helsti ókostur þess að vera með listakjör á landsvísu er að mati greinarhöfundar sá að það gerir einstaklingsframboðum erfitt fyrir. Raunar er það þegar svo í gildandi kosningalögum að einstaklingsframboð eru næsta útilokuð. En sé landskjörið útfært með persónukjöri gætu þeir sem hug hafa á framboði slegið sér saman á sérstakan óháðan lista, sem hefði ekkert annað sameiginlegt en að safna akvæðum handa þeim þeirra sem fengju mest persónufylgi. Þetta er vitaskuld ekki fullkomin lausn enda er erfitt að samræma listakjör og einstaklingsframboð.

Niðurstaða hugleiðingar þessa kafla eru þær að því fer fjarri að stjórnlagabingskosningin hafi sýnt að persónukjör á landsvísu sé illgerlegt. Þvert á móti sýndi kosningin að þeir sem kusu voru ötulir við að velja sér frambjóðendur. En jafnframt leiddi kosningin í ljós viðfangsefni sem leysa þarf til að slíkt fyrirkomulag heppnist sem best. Hér hefur verið bent á nokkrar lausnir í því sambandi.

1. fylgiskjal: Hvers vegna sat fólk heima?

(Afritað af vefsíðunni <http://thorkellhelgason.is/?p=639>.)

Þátttaka í kosningunni til stjórnlagabings hefði vissulega mátt vera meiri. Einungis 36% kjósenda tóku afstöðu. Ég var vondaufur viku fyrir kosninguna og spáði 30-40% kjörsókn en svo fannst mér áhuginn vera að glæðast og gerði mér orðið vonir um að helmingur kjósenda myndi neyta kosningarréttar síns. Svo varð ekki. Hvað veldur?

Ég náði að tala við marga í stórmörkuðum, í háskólunum og á einum vinnustað. Af þessum kynnum að dæma svo og almennt af umræðunni í þjóðfélaginu tel ég ástæðurnar einkum vera þessar og í þessari mikilvægisröð:

- *Almenn vonbrigði með stjórnarfarir.* Margir viðmælendur voru einfaldlega búnir að missa trúna á allt kerfið. „Það þarf að sópa út af Alþingi“ „Burt með allt hyskið“, „Vil ekki taka þátt í svona vitleysu“ o.s.frv. Viðmælendur sögðust því ekki vilja taka þátt í kosningu sem væri bara einhvers konar andlitslyfting „pakksins við Austurvöll“. Þetta væri allt sama sukkið og svínariíð. Ég benti á að í kosningunni væru einstaklingar í boði, ekki flokkslistar, að nú gæfist tækifæri til að „hrista upp í kerfinu“ svo ég tali sömu tungu og viðmælendurnir. Sumir áttuðu sig þá á því að það væri ekki samhengi í því að hafa allt á hornum sér en vilja ekki freista þess að fá úr því bætt. Þá var því einatt svarað að stjórnlagabingið fengi engu breytt, „flokknir“ myndu sjá til þess. Því væri tímasóun að kjósa. Einn viðmælandi gekk lengra en aðrir og sagðist búinn að gefa upp alla von og væri ákveðinn í að flýja land. Ég spurði hvort hann vildi ekki hjálpa okkur, sem eftir sætum með því að kjósa. Hann svaraði því til að okkur væri ekki við bjargandi. Það er hörmulegt til þess að vita hvað margt fólk segist búíð að missa trúna á allar stoðir samfélagsins. Þessu verður að snúa við. Vonandi nær stjórnlagabingið að glæða vonina á ný, enda þótt vissulega þurfi meira til.
- *Endurbætur á stjórnarskrá eru ekki það sem á okkur brennur nú.* Margir segjast sjá eftir fjármunum í kosninguna og þinghaldið; nær væri að verja þeim í sjúkrahúsin. Gagnrök bitu ekki á þessa viðmælendur; eins og að lýðræðið kostaði sitt, þetta væri þó ekki meiri kostnaður en svaraði til svo sem tveggja mánaða rekstrar Alþingis, sem við vildum þó viðhalda; eða að þegar væri búíð að ákveða að halda þingið, útgjöldin væru þegar ráðin.
- *Fólki fallast hendur frammi fyrir því að velja á milli fimm hundruð frambjóðenda.* Ýmist sagðist fólk hvorki hafa tíma né nennu til að kynna sér alla þessa frambjóðendur eða að það hefði þegar gert það en gæti ómögulega tínt hina réttu út úr. Stúdent sagði það misþyrmingu á lýðræðinu að ætla fólki að velja úr svo fjölmönnum hópi. Þó hann hefði strax að loknum framboðsfresti einhent sér í að kynna sér frambjóðendur myndi tíminn ekki nægja til að velja á milli þeirra á jafnréttisgrundvelli. Því væri ólýðræðislegt og ósanngjarnt að velja einhverja út úr. Af þeim sökum ætlaði hann ekki að kjósa. Ég reyndi að benda honum á að yrði hann ástfanginn af stúlku léti hann hana ekki róa af því að hann væri þá að gera upp á milli kvenþjóðarinnar. Þetta fundust honum ekki bönguleg rök!
- *Vanþekking, áhugaleysi.* Allmargir, einkum ungt fólk, vissi lítið um hvað stæði til, hvað stjórnlagabing væri, varla hvað stjórnarskrá væri og kærði sig kollótt um.

- *Stjórnarskráin er ágæt, best að láta hana í friði.* Mér fannst erfiðast að komast í talsamband við fólk með þessa skoðun. Það vildi ógjarnan rökræða málið. Þegar það tókst var samt ýmislegt sem það vildi sjá fært til betri vegar í stjórnarskránni. Sama er raunar upp á teningnum þegar skoðuð er framboðskynning þeirra frambjóðenda sem segjast vera að verja stjórnarskrána óbreytta. Ég tel því ekki vera verulegan ágreining um þörfina á því að ljúka gerð lýðveldisstjórnarskrárinnar. Sumir segja að nú sé ekki rétti tíminn, aðrir að nú sé einmitt sá tími kominn.
- *Fjölmíðlaumfjöllun lítil og sumpart afar neikvæð.* Álitsgjafar hafa sumir agnúast út í kosningarfyrirkomulagið án þess að hafa þó kynnt sér málið nema á yfirborðskenndan hátt. Fjölmíðlarnir gátu ekki efnt til hana slags milli frambjóðenda eins og vaninn er í aðdraganda kosninga. Við það komst kosningin ekki fremst í fréttaröðina, því miður.
- *Flókið að kjósa, flókin kosningaraðferð, ótti við biðraðir á kjörstað.* Mótbáran um flókna kosningu var all algeng framan af en mér fannst hún síðan hjaðna. Svo mikið er víst að atkvæðagreiðsla á kjörstað gekk snurðulaust. Illu heilli tókst ekki jafnvel til með utankjörfundaratkvæðagreiðsluna. Myndir af biðröðum daginn fyrir kosninguna kunna að hafa fælt frá.
- *Engin auglýsingaherferð.* Það voru einungis frambjóðendur sem auglýstu og kynntu og höfðu flestir til þess takmörkuð fjárráð. Engar „kosningarmaskínur“ voru að verki í þetta sinn.

Þessar skýringar eru byggðar á persónulegri reynslu og mati og eru ekki tæmandi. Vonandi taka fræðingar sér það fyrir hendur að greina kosninguna, aðdraganda hennar, úrslitin og ástæður þess sem gerðist.

Meginástæða þess hvernig til hefur tekist er vitaskuld sú að allur aðdragandi og undirbúningur þessa stjórnarskrármáls hefur verið í skötulíki. Þar er ég ekki að sakast við embættismenn þá sem hafa staðið að undirbúningnum, þeir hafa lagt sig fram eftir bestu getu en í miklu tímahraki. Það var einfaldlega of mikið flautur og óðagot á Alþingi við lokaafgreiðslu málsins. Stjórnaskrárfélagið sendi Alþingi þegar í lok september áskorun um að framlengja framboðsfrestinn (sem þá var hafinn) um nokkra mánuði og kjósa ekki fyrr en næsta vor. Á meðan ætti stjórnlaganefnd að standa fyrir öflugri umræðu í öllu þjóðfélaginu um stjórnarskrármálið. Þessari tillögu var ekki svarað, því miður.

En nú má ekki fyllast bölsýni. Stjórnarskráin á það skilið að við horfum bjartsýn fram á veg.

2. fylgiskjal: Talning atkvæða og úthlutun sæta

Eftirfarandi er nákvæm lýsing á talningu atkvæða og úthlutun sæta. Stuðst er við ákvæði laga nr. 90/2010 um stjórnlagabæing með breytingum skv. lögum nr. 120/2010. Einkum kemur 14. gr. laganna við sögu en hún fjallar um úthlutun sæta. Orðlag laganna er oftast notað óbreytt hér á eftir.

Úthlutunin er skýrð með úrslitum úr stjórnlagabæingskosningunni. Tölur framan við millifyrirsagnir vísa til samsvarandi tölulíða í 1. mgr. 14. gr. þar sem við á.

Auðkennistölu og kjörseðlar:

- Hverjum frambjóðanda er úthlutað sérstök fjögurra stafa auðkennistala.
- Á kjörseðli skulu vera tuttugu og fimm vallínur. Í fyrstu vallínu standi auðkennistala þess frambjóðanda sem er 1. val kjósanda, í annarri vallínu standi auðkennistala þess frambjóðanda sem er 2. val kjósanda, í þriðju vallínu standi auðkennistala frambjóðanda sem er 3. val kjósanda o.s.frv.
- Kjósandi setur auðkennistölu frambjóðanda við 1. val sitt, þar á eftir auðkennistölu þess frambjóðanda sem hann velur í 2. vali, á eftir því vali auðkennistölu þess frambjóðanda sem hann vill að næstur komi til álita o.s.frv.

1. Meinbugir á útfyllingu kjörseðils:

- Sé efsta vallína auð telst kjörseðillinn ógildur.
- Sé vallína auð eða hún ekki rétt útfyllt telst seðillinn ekki ógildur af þeim sökum en aðeins skal taka tillit til útfyllingar í vallinum fram að auðu línunni en ekki til þeirra sem á eftir kunna að koma.
- Tvítekin auðkennistala gerir seðil ekki ógildan en aðeins skal taka tillit til vallína fram að fyrstu endurtekningu tölunnar en ekki annarra lína.
- Ef ekkert val verður lesið af kjörseðli vegna atvika sem að framan greinir telst kjörseðillinn ógildur.
  - Hér til hliðar er sýndur efsti hluti kjörseðils þar sem alla meinbugi er að finna. 1. vallínan er að vísu gallalaus, ella væri kjörseðillinn ógildur. 2. vallínan inniheldur auðkennistölu sem ekki er til. 3. vallínan er auð og sú 4. hefur endurtekna auðkennistölu.
  - Aðeins 1. vallína þessa seðils væri því gild, hvort sem eitthvað er aðfinnsluvert við línur neðar en þær sem sýndar eru eða ekki.

1. val	2	8	5	3
2. val	1	9	0	5
3. val				
4. val	2	8	5	3
...				

2. Sætishlutur:

- Ákvarða skal sätishlut með þeim hætti að deila fyrst heildartölu gildra kjörseðla með 26. Tekið skal heiltölugildið af útkomunni, þ.e. leif skal felld brott. Að því búnu skal bæta einum við og nefnist sú útkoma sätishlutur.

- Í kosningunni voru gildir kjörseðlar 82.335. Deilt með 26 fæst talan 3.166,7 sem stíð er niður í 3.166 en síðan bætt við 1. Þannig fæst sætishlutarinn 3.167 í þessari kosningu.

3. Flokkun kjörseðla:

- Kjörseðlar skulu flokkaðir í bunka eftir nöfnum þeirra frambjóðenda sem tilgreindir eru að 1. vali á seðlunum.
  - Stærsti kjörseðlabunkinn í upphafi tilheyrir Þorvaldi Gylfasyni. Í honum eru 7.192 seðlar en það eru þeir seðlar þar sem hann er tilgreindur að 1. vali.

4. Gildistölu:

- Ákvarða skal atkvæðisgildi kjörseðla í hverjum bunka. Í upphafi er atkvæðisgildi allra seðla jafnt einum en síðar fer að ákvæði um færslu umframmatkvæða um hugsanlegar breytingar á atkvæðisgildum. Með atkvæðatölu frambjóðanda er átt við samtölu atkvæðisgilda allra kjörseðla í bunka hans á hverju stigi úthlutunarinnar.

5. Úthlutun sæta:

- Jafnóðum og í ljós kemur að atkvæðatala frambjóðanda er jöfn eða hærri en nemur sætishlutnum skal frambjóðandanum úthlutað sæti. Á þetta við hvort sem er í upphafi eða síðar þegar beitt er færslu umframmatkvæða eða útilokun.
  - Í upphafi er einungis Þorvaldur yfir sætistölu. Hann hefur 7.192 atkvæði (að 1. vali), en sætistalan er 3.167. Hann er því með 4.025 umframmatkvæði.
  - Eiríkur Bergmann Einarsson átti 753 atkvæði að 1. vali en eftir umtalsverðar tilfærslur atkvæða (sjá neðar) kemst hann yfir sætishlut með 3.219,57921 atkvæðum. Hann er sem sagt með 52,57921 umframmatkvæði. Eiríkur er hér tekinn út úr þar sem hann var síðastur þeirra sem náði kjöri út á fullan sætishlut.

6. Færsla umframmatkvæða:

- Hafi frambjóðandi hlotið atkvæðatölu umfram sætishlut skal færa hvern einstakan kjörseðil hans í bunka þess frambjóðenda sem næstur er nefndur í forgangsröð á seðlinum og er meðal þeirra sem enn koma til álita að hljóta sæti. Sé engan frambjóðanda að næsta vali að finna skal leggja slíkan seðil til hliðar. Að öðru leyti fer um færslu seðlanna sem hér segir:
  - a. Ákvarða skal umframhlutfall hjá frambjóðanda sem seðlar eru færðir frá. Fæst það með því að deila þeim hluta af atkvæðatölu frambjóðandans sem er umfram sætishlut með óskertri atkvæðatölu hans. Endurmeta skal atkvæðisgildi viðkomandi seðla með því að margfalda fyrri atkvæðisgildi hvers þeirra með umframhlutfallinu.
    - Umframhlutfallið þegar atkvæði Þorvaldar eru færð reiknast sem $4.025/7.192$ sem er talan 0,55964. Í ljós kemur sem dæmi að 18 af þeim kjósendum sem völdu Þorvald að 1. vali færðu Ástrósu Gunnlaugsdóttir í sitt 2. val. Endurmeta ber atkvæðisgildi hvers þessara seðla sem $1 \times 0,55964 = 0,55964$. Þessir 18 seðlar færast því í bunka Ástrósar sem $18 \times 0,55964 = 10,07352$ atkvæði. Ástrós átti fyrir 396 (heil) atkvæði að 1. vali og er því nú komin með 406,07352 atkvæði. Hún á enn eftir að safna mörgum færðum atkvæðum áður en hún nær kjöri. Þar sem Ástrós er yngst þeirra sem náðu kjöri er hún hér tekin sem dæmi.

- Eiríkur Bergmann Einarsson er annar þeirra sem fær að njóta atkvæða frá stuðningsmönnum Þorvaldar. Af kjósendum Þorvaldar að 1. vali völdu 351 Eirík að 2. vali sem veitir honum atkvæðamagnið $351 \times 0,55964 = 196,43364$.
  - Þegar Eiríkur Bergmann hefur náð sætishlutnum reiknast umframhlutfall atkvæða hans lágt eða 0,01633. Kjósendur Eiríks eiga nokkur atkvæði og atkvæðisbrot til að senda Ástrósu. Fyrst er að nefna þau atkvæði sem Eiríkur átti sjálfur að 1. vali. Af 753 kjósendum hans völdu margir, eða 113, Ástrósu að 2. vali. Hún fær því send $113 \times 0,01633 = 1,84529$ atkvæði. En nú fær hún einnig sendingu frá kjósendum Þorvaldar sem völdu Eirík að 2. vali og um leið Ástrósu að 3. vali. Af þeim 351 sem höfðu Þorvald að 1. vali og Eirík að 2. vali reyndust vera 16 sem höfðu Ástrósu að 3. vali. Úr þeim verða aðeins $16 \times 0,55964 \times 0,01633 = 0,14608$ atkvæði sem er auðvitað orðið rýrt í roðinu. Ástrós hefur efalaust fengið fleiri atkvæðisbrot sem eiga rætur að rekja til kjósenda Þorvaldar Gylfasonar, en birt gögn gera það næsta ómögulegt að rekja þau öll.
- b. Hafi fleiri en einn frambjóðandi atkvæðatölu umfram sætishlut skal fyrst færa seðla frá þeim sem hæsta hefur atkvæðatöluna og síðan koll af kalli. Að lokinni færslu skal aðgæta hvort þá hafi bæst í hóp þeirra frambjóðenda sem náð hafa sætishlut. Skal þá ganga úr skugga um hver umræddra frambjóðenda er nú með hæstu atkvæðatöluna áður en aftur er valinn sá þeirra sem næst skal færa seðla frá.
- Á þetta reynir aldrei í þessari kosningu.

7. Útilokun:

- Komi að því að enginn frambjóðandi sem til álita kemur að hljóta sæti uppfyllir ákvæðið um færslu umframmatkvæða skal finna þann frambjóðanda sem þá hefur lægstu atkvæðatölu. Sá frambjóðandi kemur ekki lengur til álita við úthlutun sætanna 25. Allir kjörseðlar í bunka hans skulu færðir í bunka þeirra frambjóðenda sem enn koma til álita og næstir eru nefndir í forgangsröð á umræddum seðlum. Sé engan slíkan að finna skal leggja þann seðil til hliðar.
  - Fyrstur til að víkja samkvæmt þessu ákvæði er Rúnar Þór Jónsson. Rúnar mun að vísu hafa dregið framboð sitt til baka, en það seint að hann fékk engu að síður 1 atkvæði að 1. vali sem hefur bersýnilega verið talið gilt. Eftir að Rúnar er úr leik færast atkvæðið í heilu lagi til Björns Sævars Einarssonar. Björn Sævar átti fyrir 118 atkvæði að 1. vali kjósenda og var þegar búinn að fá 2 atkvæði frá kjósendum Þorvaldar, sem gáfu honum $2 \times 0,55964 = 1,11928$ atkvæði. Á þessu stigi er þá Björn Sævar komin með alls $118+1,11928+1=120,11928$ atkvæði. Hann á eftir að tína til fleiri atkvæði frá þeim öðrum en Rúnari Þór sem falla út í talningunni; eru útilokaðir. Alls fær hann 21 slík heil atkvæði. En að auki fær hann litla sendingu frá kjósendum Ómars Þ. Ragnarssonar, alls 4 atkvæði, en umframhlutfall Ómars er lágt þannig að þetta gefur aðeins $4 \times 0,00007 = 0,00028$ atkvæði. Alls hefur hann því $142,11928$ atkvæði þegar komið er að 331. lotu. Þá er Björn Sævar sá sem hefur fæst atkvæði og heltist úr lestinni. Atkvæði hans eru þá færð til þeirra sem eru næstir að vali kjósenda hans, hvort sem það er 2. eða síðara val þeirra.
  - Þessi $142,11928$ atkvæði dreifast á fjölmarga frambjóðendur. Þar á meðal veðjuðu 2 kjósendur á Ástrósu Gunnlaugsdóttur. Annar þeirra skilar henni heilu atkvæði en hinn er frá Ómari kominn þannig að tilfærslan til Ástrósar nemur $1 \times 1,00000 + 1 \times 0,00007 = 1,00007$ atkvæðum.

- Af 142,11928 atkvæðum Björns Sævars reyndist ekki unnt að færa 8 heil atkvæði. Ástæðurnar verða ekki raktar af birtum gögnum en þær geta verið tvær. Annars vegar að einhverjir þessara 8 kjósenda hafi viljað senda Þorvaldi eða Ómari atkvæði sín, en þeir voru þá báðir búnir að ná kjöri og því úr leik. Hins vegar kann einfaldlega að hafa vantað frekari val á tæða kjörseðla.

8. Lok úthlutunar:

- Beita skal ákvæðum um færslu umframmatkvæða og útilokun svo lengi sem við á en þó þannig að ákvæðið um umframmatkvæðin hefur ávallt forgang. Þegar tala þeirra frambjóðenda sem enn koma til álita að hljóta sæti er orðin jöfn tölu þeirra 25 sæta sem eftir er að ráðstafa skal sætunum úthlutað til þessara frambjóðenda án frekari útreikninga.
  - Þegar hingað er komið sögu hafa 11 náð kjöri á grundvelli fulls sætishlutar og jafnframt hafa 497 frambjóðendur verið útilokaðir. Eftir sitja 14 frambjóðendur. Engin þeirra hefur náð sætishlut en allir hafa þeir samt fleiri atkvæði en sérhver hinna 497 frambjóðenda.
  - Lögin kveða því skýrt á um það þessir 14 sem eftir sitja hljóti sætin 14 sem enn eru laus. Hliðstæð ákvæði er alls staðar þar sem STV-aðferðinni er beitt og reynir á ákvæðið í nánast öllum slíkum kosningum.
  - Meðal þessara 14 er Ástrós. Hún er hér í lokin komin með 2.168,46029 atkvæði, þar af voru 396 hennar upphaflegu atkvæði að 1. vali. Ástrós er vissulega ekki með fullan sætishlut en samt talsvert meira fylgi en sá frambjóðandi sem hafði mest fylgi þeirra sem ekki náðu kjöri.
  - Sá frambjóðandi sem síðastur var kjörinn, Dögg Harðardóttir, var undir lokin kominn með 1995,77187 atkvæði. Íris Lind Sæmundsdóttir, sem var næst því að náð kjöri, var með 1929,59223 atkvæði þegar hún þurfti að víkja. Atkvæði hennar voru þá færð til hinna 14 sem enn voru með í leiknum. Þar af fékk Dögg 29,72332 atkvæði frá kjósendum stöllu sinnar. Að þessum atkvæðium frádragnum var staða Daggar $1995,77187 - 29,72332 = 1966,04855$ atkvæði þegar Dögg og Íris Lind voru bornar saman til að ákveða hvor þeirra hlyti 25. sætið. Hér hafði Dögg vinningin með 36,45632 atkvæði umfram Írisi Lind.
  - Fram hefur komið að afhentir voru 6 kjörseðlar sem ekki skiluðu sér í kjörkassa.¹⁶ Af því sem rakið er hér að framan að þessir seðlar hafi þeir átt að koma til talningar geta með engu móti hafa haft áhrif á úthlutun sæta.

9. Nákvæmni í reikningi:

- Útreikningar á atkvæðisgildum, atkvæðatölum og umframhlutföllum skulu gerðir með fimm tugabrotsstöfum. Ekki skal taka tillit til tugabrotsstafa umfram fimm í útkomutölum.
  - Þetta sést á öllum þeim tölum sem hér hafa verið birtar. Deila má um hvað eigi að reikna nákvæmlega. Æskilegast væri að reikna með fullri nákvæmni og þá með almennum brotum. En það er næsta útilokað í ljósi þess aragrúa talna sem koma við sögu.
  - Erlendar kannanir benda til þess að meiri nákvæmni en 5 aukastafir hafi lítið upp á sig. Ekki er vitað hvort umrædd (ó)nákvæmni skipti einhverju máli í stjórnlagaþingskosningunni.

¹⁶ Kjörseðlar skila sér einatt ekki allir í kassanan. Alengasta skýringin er sú að kjósendur hafi séð sig um hönd og hætt við að greiða atkvæði og yfirgefið kjörstaðinn án þess að skila kjörseðlunum.

10. Hlutkesti:

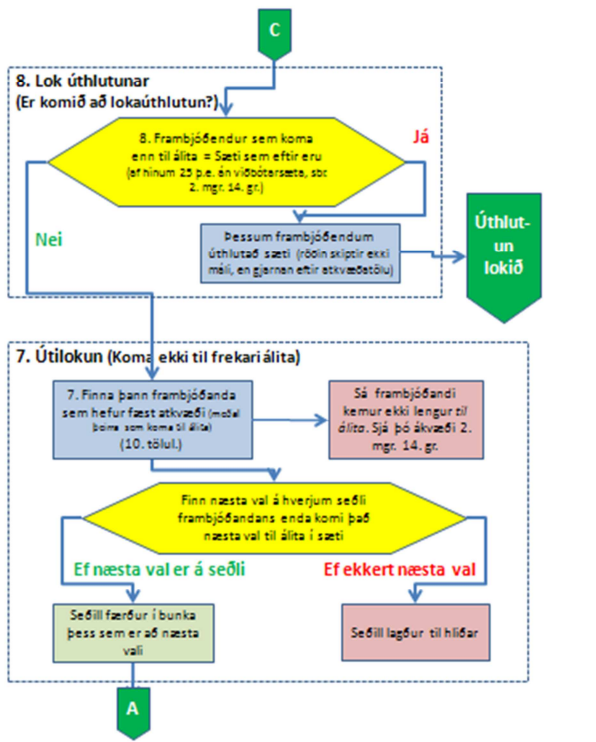
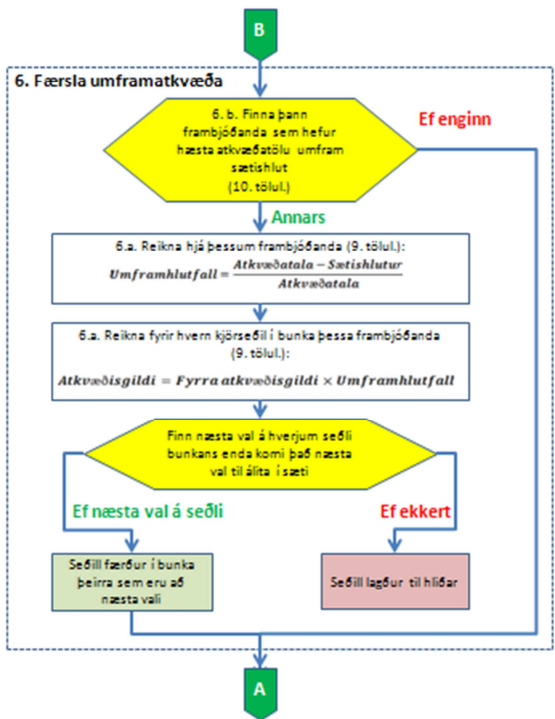
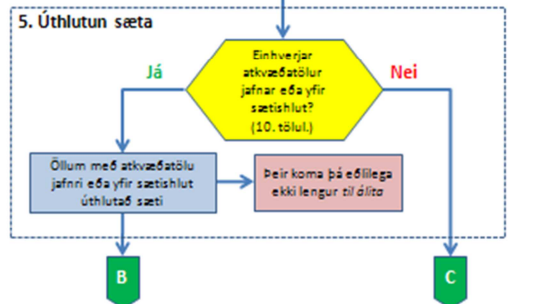
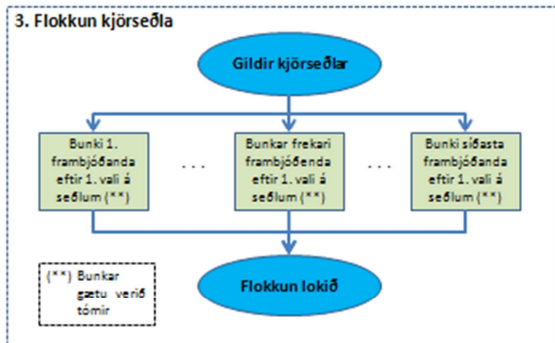
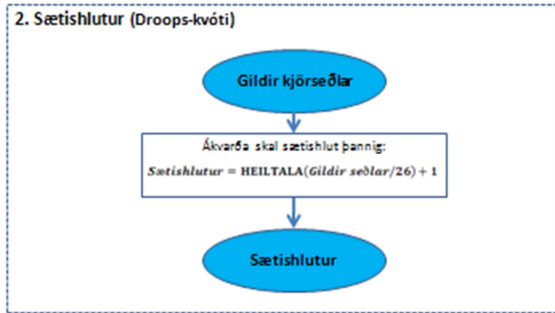
- Reynist einhverjar atkvæðatölur sem hafa áhrif á framvindu röðunarinnar jafnstórar skal hluta um þær.
  - Á þetta ákvæði reyndi einungis þegar verið var að beita útilokunarákvæðinu, en með því þurfti að víkja 497 frambjóðendum til hliðar og höfðu þeir flestir mjög fá atkvæði. Því er skiljanlegt að margir þeirra skuli hafa verið með sömu atkvæðatölu. Því þurfti alloft að beita hlutkesti til ákvarða hver tveggja jafnra frambjóðenda ætti fyrr að víkja. En vitaskuld þarf mikið að gerast til að þetta hafi skipt einhverju máli. Sums staðar þar sem STV-aðferðin er notuð er skautað yfir þetta vandamál og margir útilokaðir í einu og ekki gert veður út af því í hvaða röð það gerist. Hér var leitast við að hafa sem mest gagnsæi sem kostaði mörg (óþörf) hlutkesti.
  - Tveir frambjóðendur fengu aðeins 11 atkvæði að fyrsta vali. Annar þeirra hafði þó þegar fengið atkvæðisbrot frá kjósendum Þorvaldar og þraukaði því einni lotu lengur en hinn. En næst þar á eftir voru tveir með 12 atkvæði hvor, báðir að 1. vali og höfðu ekki fengið nein atkvæði aðsend. Því varð að hluta um það hvor þeirra viki fyrr, sem vitaskuld breytti þó engu.
  - Alls var kastað hlutkesti 78 sinnum, síðast í 302. lotu meðan enn var ekki byrjað að úthluta sætum nema því til Þorvaldar. Næst úthlutun var í 306 lotu. Því er afar ólíklegt að þessi hlutkesti hafi nokkru ráðið um endanleg úrslit. Þetta er m.a. stutt með því að þeir síðustu sem voru jafnir voru aðeins með 108 atkvæði hvor. Það væri með ólíkindum ef þau atkvæði hefðu haft nokkur óhrif þegar kom að því að lokum að útdeila sætunum 24 sem komu á eftir sæti Þorvaldar.

Kynjajöfnun

- Hafi frambjóðendur af öðru kyninu fengið úthlutað færri en tíu sætum eða sem nemur tveimur fimmtu allra þingsæta skal úthluta sætum til þeirra frambjóðenda sem næstir eru í röðinni af því kyni, sé þá að finna, þangað til hlutfall þeirra nemur að minnsta kosti tveimur fimmtu allra fulltrúa. Heildartala þingfulltrúa skal þó aldrei vera hærri en 31. Þetta skal gert með því að horfa til atkvæðatalna frambjóðenda þess kynsins sem hallar á eins og þær voru næst á undan því að útilokunarákvæði var beitt hvað þá snertir. Sætum skal úthlutað til þeirra sem höfðu þessar atkvæðatölur hæstar.
  - Sem betur fer reyndi ekki á þetta ákvæði. Sætin 25 skiptust þannig að konur hlutu 10 þeirra en karlar 15. Bæði kynin náðu því 40%-markinu.
  - Ákvæðið er tæknilega hálfgerð klúður eins og vikið er að annars staðar í þessari greinargerð.

STV-aðferðina má líka draga saman í flæðiriti með þeim hætti sem gert er á 12. mynd.

12. mynd: Myndræn framsetning á STV-aðferðinni skv. lögum um stjórnalagabæing.